

کار ویژه اینترنت در فرآیند توسعه روستاهای ایران

بهرام جبارلوی شبستری

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی دانشکده صدا و سیما

چکیده

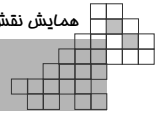
اگر مفهوم توسعه را فرآیند تغییر پیچیده، در هم تنیده، پویا، متعامل و چند وجهی زندگی بدانیم و بر این اساس به توسعه، شناسه انسانی داده و آن را علاوه بر بهبود شرایط اقتصادی زندگی و نوسازی، شامل فرآیند بسط انتخاب انسان را که موجب گسترش ظرفیت‌های ذهنی و عملکردی انسان‌ها هم قلمداد کنیم، سیاست گذاری و برنامه‌ریزی واقع بینانه در فراهم نمودن سخت‌افزار مورد نیاز برای بهره‌مندی شهروندان روستاهای کشور از اینترنت و ترویج بهره‌برداری مستقیم و غیرمستقیم مسئولانه از این وسیله ارتباطی، از طریق دسترسی مستقیم و یا از طریق فروشگاه‌های اطلاعات روستایی که دولت بایستی تسهیل نماید؛ باعث تبدیل شدن روستاهای کشور به روستاهای اطلاعاتی می‌شود که عاملی برای:

- ۱) ارتقای عزت نفس، خودباوری، جایگاه و منزلت اجتماعی و اقتصادی شهروندان روستاهای کشور.
- ۲) گسترش نهادهای مدنی و تامین امنیت و عدالت در تمامی ابعاد آن در مناطق روستایی کشور.
- ۳) از بین رفتن مرزهای متعارف در دسترسی شهروندان روستاهای کشور به امکانات و اطلاعات و کم کردن عقب ماندگی عمومی در دستیابی به هنگام از نظر زمانی و مکانی به دانش.
- ۴) کاهش هزینه‌های زندگی و اقامت در روستا از طریق دسترسی پرسرعت و دقیق به امکانات و خدمات ارائه شده از سوی سازمان‌های دولتی، خصوصی، تعاونی و در چهارچوب‌های ملی و جهانی.
- ۵) رونق اقتصاد روستایی از طریق بازاریابی و فروش محصولات تولیدی و ارائه خدمات در چهارچوب تجارت الکترونیکی.
- ۶) کم کردن مهاجرت فیزیکی شهروندان روستاهای کشور به مناطق شهری و در از طریق اشتغال از راه دور و مهاجرت الکترونیکی ملی و فراملی و همچنین کم کردن مهاجرت فیزیکی شهروندان روستایی با سواد بالا جهت ادامه تحصیلات دانشگاهی از طریق تحصیل در دانشگاه‌های مجازی.
- ۷) افزایش توان پایایی و پویایی تولید غذا با دستیابی سریع و به هنگام روستاییان به اطلاعات مورد نیاز حرفه‌ای.
- ۸) ایجاد اشتغال برای تحصیل کردگان جوان روستایی با برپایی فروشگاه‌های اطلاعات.

و در محسوب می‌شود که در چهارچوب برنامه‌های توسعه‌ای ملی و سناریو نظام ارتباطات کشور قابل پیش‌بینی و اقدام است.

واژه‌های کلیدی

اینترنت، توسعه روستایی، روستای اطلاعاتی، فروشگاه اطلاعاتی، مهاجرت الکترونیکی

مفهوم توسعه روستایی:

به طور کلی توسعه روستایی یک فرآیند توسعه دادن و مورد استفاده قرار دادن منابع طبیعی و انسانی، فناوری، تسهیلات زیربنایی، نهادها و سازمان‌ها، سیاست‌های دولت و برنامه‌ها به منظور تشویق و تسریع رشد اقتصادی در مناطق روستایی جهت ایجاد شغل و بهبود کیفیت زندگی روستایی برای ادامه زندگی و پایداری حیات است. این فرآیند علاوه بر رشد اقتصادی، درگیر تغییرات در طرز تلقی و در بسیاری موارد حتی شامل تغییر در عادات و اعتقادات مردم می‌باشد. فرآیند توسعه روستایی در برگیرنده تمامی قدم‌های تغییر است که به وسیله آن یک سیستم اجتماعی روستایی از شرایط زندگی که غیر مطلوب به نظر می‌رسد به طرف شرایط مطلوب مادی و روحی حرکت می‌کند (۱).

ژولیوس نیرره توسعه و عمران روستایی را به معنی سرمایه‌گذاری و به کار بردن فناوری در روستاها می‌داند اما مهم‌تر از این، او توسعه و عمران روستایی را یک مسئله و موضوع سیاسی مهم نیز می‌شمارد و آن را وظیفه و کار اصلی دولت‌ها تلقی می‌کند. در جایی دیگر، نیرره توسعه روستایی را به معنی برآوردن احتیاجات اساسی مردم روستاها می‌داند. او معتقد است که چنانچه به امر انجام توسعه روستایی متعهد و مصمم باشیم توسعه روستایی به خودی خود روش‌ها و ترتیب انجام امور و اولویت‌ها را مشخص ساخته و فی‌الجمله تمام زمینه‌ها و جنبه‌های مربوط به تلاش‌های دولت و فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی در برمی‌گیرد (۲).

آلبرت و اترسون، توسعه و عمران روستایی را یک فعالیت چند بخشی مرکبی می‌داند که شامل توسعه کشاورزی و توسعه تسهیلات اجتماعی برای هر فرد روستایی می‌باشد. او از اهداف نخستین توسعه روستایی سخن به میان آورده و معتقد است که هدف نخستین توسعه کشاورزی معمولاً افزایش رشد تولیدات کشاورزی است در حالیکه هدف نخستین عمران روستایی تقویت رفاه مادی و اجتماعی جمعیت روستایی که غالباً شامل کشاورزان فقیر و برخی مواقع شامل کارگران بی‌زمین کشاورزی و سایر افراد در مناطق روستایی می‌باشد (۳).

بانک جهانی، توسعه کشاورزی را یک استراتژی می‌داند که به منظور بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه خاصی از مردم بویژه روستائیان فقیر طراحی شده و اجرا می‌گردد (۴).

توسعه روستایی از دیدگاه پروفیسور جرج اکسن عبارت است از اعلام وعده ارزشمند افزایش شخصیت و اعتبار زندگی روستایی و تغییر زارع از یک روستایی فقیر به یک کشاورز متری و علمی و در همان حال تهیه کیفیت بالاتر زندگی، تغذیه بهتر و عرضه منظم و بیشتر مواد غذایی برای ساکنان شهرها با قیمت ارزان‌تر می‌باشد. این همان قول بهتر کردن شرایط زندگی انسانها در محیط روستا است (۵).

درباره اینترنت

اینترنت به را [عنوان یک وسیله ارتباطی، چند رسانه‌ای، تعاملی، الکترونیکی و جهان گستر] را می‌توان از محصولات دوران جنگ سرد و حاصل هراس وزارت دفاع آمریکا از خطرات جنگ هسته‌ای دانست. آرپانت (سلف اینترنت) یک شبکه آزمایشی بود که زیر عنوان یک پروژه ملی؛ آژانس پروژه‌های تحقیقاتی پیشرفته وابسته به وزارت دفاع آمریکا آن را از سال ۱۹۷۱ به کار انداخت و طی دهه ۷۰ به یک پروژه فراگیر ملی و تا حدود بین‌المللی تبدیل شد. در سال ۱۹۸۶ مؤسسه ملی علوم آمریکا؛ NSFNET را برای عرضه ارتباطات شبکه‌ای به مراکز تحقیقاتی بیشتر و گسترش شبکه بین‌المللی بنیان گذاشت. در سال ۱۹۸۷ شبکه اینترنت مشتمل بر ده هزار مشترک بود و در سال ۱۹۸۹ به صد هزار رسید. در سال ۱۹۹۰ زندگی آرپانت پایان پذیرفت.

ولی اینترنت به رشد خود ادامه داد تا جایی که در دهه نود هر ساله تعداد کامپیوترهای موجود در شبکه اینترنت دو برابر شده است (۶).

از سال ۱۹۹۷ با تجاری شدن اینترنت، خدمات آن به شدت تنوع و فزونی گرفت و هزینه‌های دسترسی به آن به همان نسبت کاهش یافت.

همین امر باعث شد، علی‌رغم اینکه ۳۸ سال طول کشید تا ۵۰ میلیون نفر به رادیو دسترسی داشته باشند، و در مورد تلویزیون مدت مزبور ۱۳ سال بود. همان تعداد مردم تنها در مدت چهار سال از اینترنت توانستند استفاده کنند. یا در سال ۱۹۹۳ فقط ۵۰ صفحه (Home Page) در web جهانی وجود داشت، در حالی که امروز بیش از ۵۰ میلیون صفحه وجود دارد. در سال ۱۹۹۸ تنها ۱۴۳ میلیون نفر به اینترنت روی آورده و از آن استفاده کردند، ولی در سال ۲۰۰۱ تعداد استفاده‌کنندگان [مستقیم و غیر مستقیم] تا ۷۰۰ میلیون نفر افزایش یافته است. در سال ۱۹۹۶ بازار تجارت الکترونیکی مبلغ ۲/۶ میلیارد دلار بود و انتظار می‌رود در سال ۲۰۰۲ به ۳۰۰ میلیارد دلار برسد و تا کنون موارد استفاده از اینترنت خیلی بیشتر از هر وسیله ارتباطی دیگر که قبلاً اختراع شده بود، است (۷).

بررسی ویژگی‌های کاربران اینترنت نشان می‌دهد که تحصیلات و ثروت دو عامل مهم در میزان استفاده است. کاربران اینترنت بیشتر از طبقه متوسط به بالا، جوان، تحصیلکرده، مرد و شهرنشین هستند.

از منظر دیگر اگر چه اینترنت ابزار کارآمدی برای نیل دولت‌ها به اهدافشان ارزیابی می‌گردد، اما کشورهای در حال توسعه در استفاده از این ابزار با مشکلات بسیاری روبه‌رو هستند که از جمله مهمترین آنها می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

- ۱- مشکل گرانی؛
- ۲- عدم اولویت گذاری ملی؛
- ۳- مشکل انحصارات دولتی در صنایع مخابراتی؛
- ۴- مشکلات فرهنگی و رفتاری (۸)؛
- ۵- مشکلات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری
- ۶- نبود سناریوهای جامع ارتباطی و اطلاعاتی؛

اینترنت در ایران

جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۹۹۳ با پیشتازی مرکز تحقیقات فیزیک نظری و ریاضیات از طریق شبکه BITNET و با عضویت در مؤسسه پژوهش و آموزش اروپا (TERENA) و با همکاری دانشگاه وین در اتریش با اینترنت پیوند یافت. به این ترتیب ایران پس از رژیم صهیونیستی دومین کشور خاورمیانه بود که به اینترنت می‌پیوست. این مرکز با اخذ کلاس C و ۵۰۰ آدرس IP و با استفاده از یک خط ۹۶۰۰ بایت در ثانیه، برخی مراکز دانشگاهی را از طریق خط اختصاصی خود به اینترنت متصل کرد. مرکز پیش گفته هنوز هم به کار خود ادامه می‌دهد و علاوه بر خدمات دهی اینترنت، با تشکیل کلاس، سمینارها و کارگاه‌های پژوهشی از طریق ارتباط ماهواره‌ای، کاربران حرفه‌ای و مدیریت‌های تخصصی در بخش دانشگاهی اینترنت را از نظر بنیة علمی تقویت می‌کند.

یکی از نخستین شرکت‌های غیردولتی که خدمات اینترنت به خصوص پست الکترونیک را در ایران برای بخش خصوصی رواج داد، شرکت ندا رایانه وابسته به شهرداری تهران است. این شرکت از سال ۱۳۷۳ آغاز به کار کرد و با عرضه BBS

عامه‌پسند، توجه عمومی را به خود جلب کرد، BBS نادرایانه با تشکیل گروه‌های مباحثاتی جذاب، خدمات رسانی E-Mail و قرار دادن روزنامه همشهری بر روی پایگاه و عرصه اینترنت Offline مهمترین گام را در تعمیم فرهنگ استفاده از شبکه و ایجاد یک بازار تقاضا برای خدمات Online برداشت. ندا رایانه در ژوئن ۱۹۹۸ اعلام کرد در آن ماه ۸/۵ میلیون تماس (hit) با پایگاه خود را ثبت کرده است (۹).

در حل حاضر همانند تمامی کشورها، در ایران هم میزان اشتیاق به بهره‌مندی و بهره‌برداری از اینترنت توسط شهروندان مرجع مناطق روستایی و شهری با توجه به امکانات دسترسی تشدید یافته است و مراکز علمی و آموزشی، کافی نت‌ها و منازل و کاربران شخصی بخصوص جوانان و نوجوانان شهری پایگاه‌های این شامل هستند. از سوی دیگر جبر فناوری در عرصه تعامل بین‌المللی و جهانی و کاربردهای عمدتاً مثبت اینترنت در بهبود کیفیت زندگی شهروندان با رویه استفاده مسئولانه از این وسیله ارتباطی در عصر فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) و همچنین نوعی غیر کنترلی شدن ابزارها و نیازمندی‌های دسترسی و استفاده از اینترنت مانند سایر رسانه‌های الکترونیکی بعنوان فرصتی گرانبها- درکنار تهدیدی فراگیر- برای از بین بردن ستم فاصله‌ای بین شهروند روستایی و شهری و تحقق توسعه روستایی در چهارچوب برنامه‌های توسعه ملی محسوب شود که در ادامه مقاله به آن پرداخته خواهد شد.

چند گسل در متن جامعه روستایی کشور

به طور کلی پایه‌های اولیه هر نوع برنامه‌ریزی توسعه بر وضعیت و روند رشد جمعیت در آینده استوار می‌باشد. براساس مطالعات انجام شده جمعیت ایران تا سال ۱۴۰۰ در محدوده‌ای بین ۸۷ الی ۹۲/۳ میلیون نفر قرار خواهد داشت. در این صورت پیش‌بینی شده است که طی ۲۰ سال آینده جمعیتی حدود ۲۷/۵ میلیون نفر بر جمعیت کشور افزوده شود. براساس اطلاعات و آمار موجود، جمعیت روستانشین کشور طی سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۷۵ کاهش و برعکس، جمعیت شهرنشین کشور افزایش یافته است (جدول شماره ۱). در حقیقت سهم جمعیت روستانشین از ۶۲/۱ درصد در سال ۱۳۴۵ به ۳۸/۳ درصد در سال ۱۳۷۵ افزایش یافته است. ادامه این روند که در حال حاضر نیز کماکان وجود دارد، بیانگر مهاجرت بی‌رویه روستانشینان به مناطق شهر نشین [و تبدیل روستاهای بزرگ به شهرها] می‌باشد (۱۰).

جدول شماره ۱: توزیع تعداد و درصد جمعیت شهری و روستایی در طی سال‌های ۱۳۴۵-۱۳۷۵

سال	کل جمعیت کشور (میلیون نفر)	جمعیت شهر نشین (میلیون نفر)	سهم (%)	جمعیت روستا نشین (میلیون نفر)	سهم (%)
۱۳۴۵	۲۵/۷	۹/۷	۳۷/۹	۱۵/۹	۶۲/۱
۱۳۵۵	۳۳/۶	۱۵/۷	۴۶/۹	۱۷/۸	۵۳/۱
۱۳۶۵	۴۹/۴	۲۶/۸	۵۴/۳	۲۲/۳	۴۵/۷
۱۳۷۰	۵۵/۹	۳۱/۸	۵۶/۸	۲۳/۷	۴۲/۲
۱۳۷۵	۶۰/۰۵	۳۶/۸	۶۱/۳	۲۳	۳۸/۳

ماخذ: سال‌های ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵ و ۱۳۷۵ از سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن کشور، سال ۱۳۷۰ از گزارش اقتصادی و ترانزنامه

در همین راستا، دورنمای آینده جمعیت کشور بیانگر آن است که در فاصله سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۷۵ حداقل ۸ میلیون نفر از جمعیت جامعه روستایی به مناطق شهری خصوصاً شهرهای بزرگ مهاجرت خواهند کرد، در چنین حالتی پیش‌بینی می‌شود که سهم جمعیت شهرنشین از ۶۱/۱ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۷۳ درصد ۱۴۰۰ و سهم جمعیت روستانشین از ۳۸/۳ درصد در سال ۱۳۷۵ به ۲۷ درصد در سال ۱۴۰۰ تغییر یابد. در این صورت برابر پیش‌بینی‌های موجود، شمار جمعیت بالقوه فعال کشور (۶۴-۱۵ ساله) در سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۷۵ از حدود ۳۳/۷ میلیون نفر در سال ۱۳۷۵ به حدود ۶۱/۳ میلیون نفر در سال ۱۴۰۰ خواهد رسید. بنابراین طی ۲۵ سال حدوداً ۲۷/۶ میلیون نفر بر حجم جمعیت بالقوه فعال کشور که پتانسیل عرضه نیروی کار جدیدی در حدود ۱۴ میلیون نفر را دارا می‌باشد، افزون خواهد شد (۱۱).

از نظر اشتغالزایی نیز روند تحولات نیروی شاغل در بخش کشاورزی بیانگر آن است که تا قبل از اصلاحات ارضی در رژیم گذشته بیش از ۵۳ درصد از کل شاغلین کشور بخش کشاورزی اشتغال داشته‌اند. این وضعیت پس از اصلاحات ارضی و انجام برنامه‌های عمرانی سوم، چهارم و پنجم در دوره قبل از انقلاب اسلامی و پس از آن، روند کاهشی به دنبال داشته است، به نحوی که در سال ۱۳۶۵ حدود ۲۹ درصد و در سال ۱۳۷۵ حدود ۲۳ درصد جمعیت شاغل در کشور در بخش کشاورزی اشتغال داشته‌اند. چنانچه شاغلان بخش کشاورزی را از نظر ساختار و بافت سنی در سه گروه شاغل تا ۲۹ ساله، ۲۹-۴۹ ساله و ۵۰ ساله به بالا دسته‌بندی کنیم، کهولت سنی در شاغلین بخش کشاورزی نمایان تر می‌شود (جدول شماره ۲).

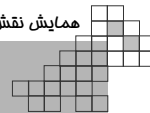
جدول شماره ۲: توزیع تعداد و درصد شاغلین بخش کشاورزی برحسب سن در سالهای ۱۳۴۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵

سال طبقه	۱۳۴۵		۱۳۵۵		۱۳۶۵		۱۳۷۵	
	تعداد (نفر)	درصد	تعداد (نفر)	درصد	تعداد (نفر)	درصد	تعداد (نفر)	درصد
کل شاغلین	۳۱۶۸۵۱۸	۱۰۰	۲۹۹۱۸۶۹	۱۰۰	۲۲۰۸۶۱۳	۱۰۰	۲۳۵۷۰۰۰	۱۰۰
تا ۲۹ ساله	۱۳۱۰۰۷۰	۴۱/۳	۱۰۰۵۸۷۷	۳۵/۳	۱۰۱۶۱۹۴	۳۱/۶۷	۱۰۸۲۰۰۰	۳۲/۲
۲۹-۴۹ ساله	۱۳۱۲۰۲۹	۴۱/۴	۱۱۴۸۲۷۹	۳۸/۳۷	۱۰۴۲۳۷۴	۳۲/۴۹	۱۱۱۴۰۰۰	۳۳/۲
۵۰ ساله به بالا	۵۴۶۴۱۹	۱۷/۳	۷۸۷۷۱۳	۲۶/۳۳	۱۱۵۰۰۴۵	۳۵/۸۴	۱۱۶۱۰۰۰	۳۴/۶

ماخذ: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵

براساس آمار ارائه شده در جدول شماره ۲ در سرشماری‌های سال‌های ۱۳۴۵، ۱۳۵۵، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ گروه سنی ۵۰ ساله به بالا به ترتیب ۱۷/۳ درصد، ۲۶/۳۳ درصد، ۳۵/۸۴ درصد و ۳۴/۶ درصد گزارش شده است. نتیجه چنین روندی، کهولت سنی نیروی کار شاغل در بخش کشاورزی است که در دو دهه آینده از چرخه تولید کنار خواهند رفت.

علی‌رغم چنین وضعیتی، براساس اطلاعات موجود، ترکیب شاغلین دارای تحصیلات عالی به تفکیک بخش‌های اقتصادی کشور بیانگر آن است که سهم شاغلین دارای تحصیلات عالی در بخش کشاورزی از سال ۱۳۵۵ تا سال ۱۳۷۵ با دارا بودن سهمی حدود یک درصد تقریباً روندی یکنواخت را طی کرده است در حالیکه در سال ۱۳۷۵ در بخش‌های صنعت و خدمات، سهم شاغلین دارای تحصیلات عالی به ترتیب ۱۲/۱ و ۸۶/۸ درصد گزارش شده است (۱۳).

درباره ارتباطات توسعه بخش

گذار از جامعه سنتی به جامعه‌ای توسعه یافته که ارزش‌های ویژه خود را دارا باشد. بدون استفاده و کمک گرفتن از تمام امکانات و نهادهای آن جامعه امکان پذیر نیست. توسعه فرآیندی است که در بستر افزایش کمی و کیفی آگاهی‌ها و دانش افراد جامعه تحقق می‌یابد. بدین ترتیب سطح آگاهی‌ها و دانش افراد هر جامعه و توزیع اطلاعات در آن جامعه را می‌توان شاخصی برای توسعه در نظر گرفت (۱۴).

وسایل ارتباط جمعی، یکی از وسایل کارآمد انتشار وسیع و همزمان پیام و اطلاعات در زمینه‌های گوناگون در جهان معاصر هستند که امتیاز چشمگیری را به دست آورده‌اند. رادیو، تلویزیون و در سال‌های اخیر اینترنت، همان اهمیتی را داراست که صنعت چاپ در زمان خود داشت. با کمک وسایل ارتباط جمعی رادیو، تلویزیون و اینترنت می‌توان پیام را با سرعت در ابعاد وسیع منتشر کرد. اما باید یادآوری کرد که استفاده از وسایل ارتباط جمعی و پخش اطلاعات وسیع و هدایت شده خطرهایی هم در بردارد. مانند آلودگی ذهنی مخاطبان و انحراف فکری آنها، بخصوص در مواردی که افراد برای استفاده از آن وسایل آماده نشده باشند؛ که این مسئله بخصوص در مناطق روستایی وضوح بیشتری می‌یابد. این مسئله از آنجا ناشی می‌شود که سیاست‌گذاران و برنامه‌سازان وسایل ارتباط جمعی عموماً خودآگاه یا ناخودآگاه تبلیغ‌کننده ارزش‌ها و هنجارهای شهری هستند و ویژگی‌های زندگی شهری بر فضای پیام‌های رسانه‌ای حاکم است. این مسئله اگر چه در مواردی مفید و سودمند است در بسیاری از موارد از نظر تشویق فرهنگ مصرف‌گرایی بسیار مضر و مخرب فرهنگ کار و تلاش در محیط‌های روستایی است. اما از میان وظایفی که وسایل ارتباط جمعی در قالب برنامه‌های ارتباطات توسعه بخش می‌توانند انجام دهند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد (۱۵):

- ۱- ایجاد محیط مساعد و آماده کردن ذهن‌ها برای قبول اقدام‌های عمرانی؛
  - ۲- اعتلای ارزش‌های مربوط به کار و آشنایی مردم به وظایف اجتماعی؛
  - ۳- انتشار دستورها و تعالیم عملی در مورد کشاورزی، بهداشت، تنظیم خانواده و مسائل دیگری که مورد علاقه جامعه و مربوط به فعالیت‌های عوامل عمرانی؛
  - ۴- انتشار برنامه‌های تکمیلی آموزشی برای افرادی که علاقمند به ادامه تحصیل هستند و فراهم کردن وسایل پیشرفت آنان در زمینه شغلی، فرهنگی و آموزشی؛
  - ۵- از پیش بردن مفهوم دوری و نزدیکی فاصله‌های فیزیکی روستا از شهر.
- در سال‌های اخیر گسترش وسایل ارتباطی جهانی و سهولت دریافت پیام این رسانه‌ها در تمام مناطق از جمله مناطق روستایی اثرات زیادی بر کیفیت زندگی روستایی گذاشت و یکی از عوامل عمده مهاجرت روستاییان به شهرها بوده است و روند مهاجرت از طریق روزنامه‌ها، مجلات، شبکه‌های تلویزیونی، شبکه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای پخش مستقیم و حتی اخیراً اینترنت در برخی کشورهای توسعه یافته یا در حال توسعه تسهیل شده است. با این حال، نباید تصور کرد که تمام پیام‌هایی که توسط وسایل ارتباطی جهانی منتقل می‌شوند دارای آثار منفی و مخرب فرهنگ اصیل روستاست. این پیام‌ها از طرفی باعث شده که مردم مناطق روستایی از انزوا خارج شوند و با گستره وسیعی از عقاید و نظرهای گوناگون و مسائل اجتماعی از جمله حقوق بشر و عدالت اجتماعی آشنا شوند (۱۶).

البته پیامدهای مهم دیگری که جهانی شدن ارتباطات به دنبال دارد ایجاد کردن نوعی تفاوت بسیار بین نگرش‌های نسل جوان روستایی و نسل قبل در مهمترین موضوعات و مسائل زندگی است. جوانان با تاثیر از پیام‌های رسانه‌ای به ارزش‌های سنتی

بی‌اعتنا می‌شوند و به سوی فرهنگ مصرف و دوری از زندگی روستایی گرایش پیدا می‌کنند و همین مسئله باعث تنش بین نسل پیشین می‌شود که اغلب به مهاجرت جوانان می‌انجامد اما رویارویی با وسایل ارتباط جمعی جهانی دو پیامد مثبت بسیار مهم نیز به دنبال دارد:

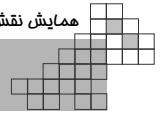
اول اینکه اغلب این رسانه‌ها توجه زیادی به مفهوم توسعه پایدار دارند. مزیت‌های زیست بوم طبیعی را همواره گوشزد می‌کنند و از تاثیر آلودگی محیط زیست در تخریب منابع طبیعی و محیط زندگی انسان هشدار می‌دهند. از این رو مردم بخصوص ساکنان مناطق روستایی که با این مسائل مستقیماً ارتباط دارند در مورد آنها هشیار می‌شوند و نگرش‌های سنتی بازدارنده توسعه اصلاح می‌شود (۱۷).

دومین پیامد رویایی جوانان با جریان اطلاعات بیرونی آشنایی آنان با پیشرفت‌های فناوری. بخصوص اطلاع‌رسانی است. این آشنایی باعث می‌شود تا فناوری به مناطق روستایی پابگذار و روش‌های سنتی و ناکارآمد کشاورزی و دامپروری جای خود را به شیوه‌های مدرن و موثر دهد. این موضوع خود باعث افزایش منابع درآمدی روستاییان می‌شود و فقر، که عامل مهم توسعه نیافتگی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی روستاهاست از بین می‌رود (۱۸).

برای مثال گسترش اینترنت در مناطق روستایی توانسته مرزهای متعارف تقسیم‌بندی دسترسی به امکانات و اطلاعات را از میان بردارد و مناطق روستایی را مستقیم و آسان به تمام جهان متصل کند که تجربه آن تغییرات نمونه موفق در بخش‌های از مناطق روستایی هند موجود است که در گزارش توسعه انسانی ۲۰۰۱ بر آن تاکید و نمونه‌های از موفقیت بیان شده است (۱۹). رشد فزاینده فناوری ارتباطات، مقابله با دریافت پیام‌های رسانه‌های جهانی را غیر ممکن می‌کند. آثار رسانه‌های ملی و فراملی در سطح پیام‌گیران روستایی می‌تواند مفید و مثبت باشد. آنچه در این میان تعیین کننده و مهم است میزان رشد و بالندگی پیام‌گیران است. و این وظیفه سیاست‌گذاران توسعه روستایی را در نهادهای ملی بسیار سنگین می‌کند تا با اجرای برنامه‌هایی که تسهیل کننده فرآیند توسعه باشند. آنان را از پیام‌های مضر رسانه‌های فراملی مصون نگه دارند (۲۰).

کار ویژه اینترنت در فرآیند توسعه روستایی کشور

با توجه به آنچه تا کنون بیان شد می‌توان گفت: ظهور و گسترش اینترنت در دهه پایانی قرن بیستم بعنوان یک وسیله ارتباط جمعی، چند رسانه‌ای، تعاملی، الکترونیکی و جهان گستر در سپهر رسانه‌ای شهروندان ایران زمین و تشدید روز افزون اشتیاق به بهره‌مندی و بهره‌برداری از آن در آغاز هزاره سوم از یک سو و مشخص شدن نقش عموماً مثبت اینترنت در بهبود کیفیت زندگی شهروندان با رویه استفاده مسئولانه از آن در راستای اقدامات مستمر دولت جمهوری اسلامی ایران در گسترش پهنه سخت‌افزاری مورد نیاز در چهارچوب برنامه‌های بزرگ فناوری ارتباطات و اطلاعات راه‌های اطلاعاتی و ارتباطی برای دسترسی و کاربری همگان از این وسیله ارتباطی در عصر فناوری (ICT) از سوی دیگر؛ بعنوان فرصتی گرانبها و نه تهدید برای از بین بردن ستم فاصله‌ای بین شهروند روستایی و شهری و تحقق توسعه در روستاهای کشور محسوب می‌گردد. حال اگر مفهوم توسعه را فرآیند تغییر پیچیده، در هم تنیده، پویا، متعامل و چند وجهی زندگی بدانیم و بر این اساس به توسعه، شناسه انسانی داده و آن را علاوه بر بهبود شرایط اقتصادی زندگی و نوسازی، شامل فرآیند بسط انتخاب انسان را که موجب گسترش ظرفیت‌های ذهنی و عملکردی انسان‌ها هم قلمداد کنیم، سیاست گذاری و برنامه‌ریزی واقع بینانه در فراهم نمودن سخت‌افزار مورد نیاز برای بهره‌مندی شهروندان روستاهای کشور از اینترنت و ترویج بهره‌برداری مستقیم و غیرمستقیم مسئولانه از این

وسیله ارتباطی، از طریق دسترسی مستقیم و یا از طریق فروشگاه‌های اطلاعات روستایی که دولت بایستی تسهیل نماید؛ باعث تبدیل شدن روستاهای کشور به روستاهای اطلاعاتی می‌شود که عاملی برای:

- ۱) ارتقای عزت نفس، خودباوری، جایگاه و منزلت اجتماعی و اقتصادی شهروندان روستاهای کشور.
- ۲) گسترش نهادهای مدنی و تامین امنیت و عدالت در تمامی ابعاد آن در مناطق روستایی کشور.
- ۳) از بین رفتن مرزهای متعارف در دسترسی شهروندان روستاهای کشور به امکانات و اطلاعات و کم کردن عقب ماندگی عمومی در دستیابی به هنگام از نظر زمانی و مکانی به دانش.
- ۴) کاهش هزینه‌های زندگی و اقامت در روستا از طریق دسترسی پرسرعت و دقیق به امکانات و خدمات ارائه شده از سوی سازمان‌های دولتی، خصوصی، تعاونی و در چهارچوب‌های ملی و جهانی.
- ۵) رونق اقتصاد روستایی از طریق بازاریابی و فروش محصولات تولیدی و ارائه خدمات در چهارچوب تجارت الکترونیکی.
- ۶) کم کردن مهاجرت فیزیکی شهروندان روستاهای کشور به مناطق شهری و از طریق اشتغال از راه دور و مهاجرت الکترونیکی ملی و فراملی و همچنین کم کردن مهاجرت فیزیکی شهروندان روستایی با سواد بالا جهت ادامه تحصیلات دانشگاهی از طریق تحصیل در دانشگاه‌های مجازی.
- ۷) افزایش توان پایایی و پویایی تولید غذا با دستیابی سریع و به هنگام روستاییان به اطلاعات مورد نیاز حرفه‌ای.
- ۸) ایجاد اشتغال برای تحصیل کردگان جوان روستایی با برپایی فروشگاه‌های اطلاعات.

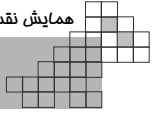
و محسوب می‌شود که در چهارچوب برنامه‌های توسعه‌ای ملی و سناریو نظام ارتباطات کشور قابل پیش‌بینی و اقدام است.

پی‌نوشت‌ها

- ۱- اسدالله زمانی‌پور، ترویج کشاورزی در فرآیند توسعه دانشگاه بیرجند، ۱۳۷۹، چاپ دوم، ص ۴۹.
- ۲- ژولیوس نیرره، عمران روستایی، سخنرانی در سازمان خواروبار کشاورزی، رم- ایتالیا، جولای ۱۹۷۹ ترجمه دکتر اسدالله زمانی‌پور. مجتمع آموزش عالی بیرجند، ۱۳۶۵، ص ۲۹.
- 3-Albert waterson, A viable model for Rural Development written in: The political economy of Development and under Development. second Edition: Edited by Charles K. wilbe, Rundo House, 1979, p. 234.
- 4-World Bank. Rural Development. Sector policy paper. February 1975, p.3.
- 5-Georg. H. Axinn and sudhakar thorate modernizing World agriculture. A comparative study of Agricultural Extension Education systems. Praeger publishers, N. W. London, 1972, p. 195.
- ۶- حسام‌الدین آشنا، اینترنت و ثبات سیاسی- اجتماعی جمهوری ایران، سخنرانی در همایش رسانه و ثبات سیاسی و اجتماعی جمهوری اسلامی ایران، تهران- ایران، پاییز ۱۳۷۹- پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۷- کوفی عنان (دبیر کل سازمان ملل متحد)، ما مردمان: نقش سازمان ملل متحد در قرن ۲۱، مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد تهران، ۱۳۷۹، چاپ اول، ص ۳۶.

- ۸ و ۹- حسام‌الدین آشنا، اینترنت و ثبات سیاسی- اجتماعی جمهوری اسلامی ایران، سخنرانی در همایش رسانه و ثبات سیاسی- اجتماعی جمهوری اسلامی ایران، تهران- ایران، پاییز ۱۳۷۹- پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ و ۱۳- زین‌العابدین طهماسبی سروستانی، توانمندی‌ها و چالش‌های تحقیق و توسعه در علوم زراعی ایران، سخنرانی در ششمین کنگره علوم زراعت و اصلاح نباتات ایران، بابلسر- مازندران، شهریور ۱۳۷۹.
- ۱۴ و ۱۵- هرمز مهرداد، ارتباطات توسعه، تقریرات درسی در دانشکده صدا و سیما، تهران، ۱۳۷۹.
- ۱۶ و ۱۷ و ۱۸- ثریا احمدی، تاثیر جهانی شدن ارتباطات بر توسعه روستایی، هفته‌نامه سروش، سال بیست و دوم، آذرماه ۱۳۷۹، صفحه‌های ۴۰-۴۲.
- ۱۹- UNDP- گزارش توسعه انسانی ۲۰۰۱- سازمان ملل متحد- ۱۳۸۰.
- ۲۰- علی‌اکبر جلالی، گفتگوی اکتشافی بهرام جبارلوی شبستری در خصوص اولین روستای اینترنتی ایران (شاهکوه) ۱۳۷۹ با وی در دانشگاه علم و صنعت ایران.

This page is intentionally left blank